

VITA A TRANSZILVÁNIZMUS KÖRÜL

Irta CSÁSZÁR KÁROLY

A transzilvánizmus kérdése ismét szóbeszéd tárgya. S amint lenni szokott ilyenkor, nagy viták előidézője: hiú káprázat-e, kézzelfogható valóság-e, vagy közvetítő a kettő között csupán? Nemzedékek ébresztője, ihletője-e, avagy csak lepel, mellyel kényelmesen takarózni lehet, vagy éppen elkendőzni azt, ami erre rászorul? Ezekkel rokon és nem rokon szölamok – halkak és hangosak – versenyeztek a kockánforgó igazság pálmájáért s – hogy a jószándék látszata se hiányozzék – a veszélyeztetett béke olajágáért...

Mindenesetre méltán csodálható tünet, hogy a transzilvánizmus e jelenkori virágzásának második évtizedében akad erdélyi író, aki a mesebeli király új ruháit nem látó inasgyerek szerepében tetszeleg. Visszafelé peregne az Andersen-mese filmtekercse s immár bátor az, aki *tagad*, s botor az, ki még mindig *hisz*...?

*

Transzilvánizmus a multban is volt, s szeretném hinni: jelenben is van, s talán lesz a jövőben is. Anélkül, hogy valaha is a regionalizmus vagy provinciálizmus alacsonyabbrendűségének színeben mutatta volna magát. Mert hiszen megvolt, s megvan létjogának minden lehetősége. A földrajzi és éghajlati, a történeti és népkeverdési stb. mozza-

natok, mint az ember lelki életére ható és alakító ingerek és hatások együttevén hangulatok, *érzelmi velejárók* szülői is. És sajátképen Erdély ne lett volna az ilyenemű emlékezetességek gazdag talaja, Kelet és Nyugat határmezsgyéjének ez a szüntelenül dúlt prédaöldje?

Ez az 'érzelmi velejáró' vettetett sokszorosán megnövekedve felvilágra a háború titáni rengése következtében. Ez tehát nem magunk és mások ámitására kitalált *jelszó*, hanem valóság. A költő pedig maga a közösség, hangja a közösség hangja. A költő nevet is azért érdemli, mert egy-két egyéni érzésén kívül, földje *egész* világát magába tudja olvasztani és ki tudja fejezni.

A közösségi élet is, mint minden, ami él, ritmusra lejt. Hogy hogyan lüktet az élet, a magyar élet, az erdélyi magyar élet ritmusa, – azt tőlük, s nem a bárhol megpillantott csillogások után kapkodó dadogóktól tudhatjuk meg. S ez a ritmus és élet nem is annyira a kézzelfogható apróságok, történeti tények sorozata csupán, még talán nem is egy ú. n. magasrendű szellemiség sejtése. Ellenben van itt valami más, egy *többlet*, a racionális bölcselkedés határain kívüleső, elrendelésszerű, megmásíthatatlan végzetesség: *az erdélyi sors*.

Van az erdélyiség fogalmának még más összetevője is: a sajátos életkörü-

mények között létrejött *szabadelvűség*. Ez azonban nem a jellemtelenséget szülő mindent megérteni akarás álláspontja, a se ide, se oda nem tartozással való léha kérkedés, a magát világpolgársággá kendőző sehonnaiság, vagy a hitetlenséggel kérkedő fél- vagy álműveltség. Az ismerttörténeti tények valamely hagyományozott kezdeményező-készségre és felelősségtudatra utalnak. S e tény magával hozza azt is, hogy meg kell érteni a soha egy nyomba nem hágó időnek követelményeit és azt, hogy vallást kell tenni bármely körülményben *ember-voltunk* elsődlegessége mellett. Mindez az élethez való ragaszkodásnak, az életigenlésnek követelménye is egyzersmind.

A tiszta emberségnek az erdélyi sors keretében való megfogalmazásában és kivirágzásában csúcsondik – a transzilvánizmus.

Tudjuk, hogy más nyelvet beszélő erdélyi sorstestvéreink – bár maguk is elismerik – nem vallják e hitet ily odaadással. Dehát a sors kereke egyiket sem emelte és sújtotta oly gyakran s oly kegyetlenül, mint az egykori uralgó népet, mely tragikus zuhanásában és magáramaradottságában talán lelkének enyhet adó égi ígél is dédelgette oly bensőséggel.

*

Az is bizonyos, hogy a transzilvánizmus a benne rejlő *etikai* elemek miatt, a dolog természeténél fogva inkább eszményi *cél*, mint véghezvitt *valóság*. Mégis, az el nem érhető, vagy el nem ért cél nem jelentheti egyzersmind azt is, hogy ne küzdjünk erőnk szerint a legnemesbékért.

Ha nem volna, – *ma* kellene megteremteni

Az ellene elkövetett jelentéktelen áru-lások ellenére sem fogyatkozott meg. A *művész* keze alul kikerült minden alkotásban benne van, csak ki kell látni belőle, mert gyakorta van úgy, hogy a hiba nem a műben, hanem a látó szem-

ben van. S ha komoly panaszra mégis ok volna, akkor sem a transzilvánizmus az értékét vesztett, hanem az azt kifejezni akaró, de vele visszaélő s vásári portékává önként alászállt írói termelés.

*

Eredeti-e ez az eszme? Nem, mert nem Erdélyben találták fel. Az erdélyiségben fellelhető *szabadelvűség* Európaiság. Így állítják. És vajjon e néven nevezett nemesveretű világpolgárság Európa mely sarkában eredeti? Ugyanazonos talajból táplálkozó és ugyanazonos éghajlat alatt tenyésző növények *egyéni* különbözőségét hogyan értsük? Az erdélyi népközösség önállóságára eléggé jellemző, hogy oly sok balszerencse közepette sem idegenkedett az európaiság befogadásától, sőt (s itt utalok a jól ismert iskolapéldára: a vallásszabadságot Európában legelőször kimondó tordai országgyűlésre), alkalmazásától sem.

*

Természetesen nem minden transzilván, ami Erdélyben készült, s nem az tesz egy regényt erdélyivé, ha ráírják: erdélyi regény. Sem Kalotaszeg, Toroczkó, Székelyföld, Déva-vára, Csíkszág s egyebek emlegetése még nem csálhatatlan bizonyosság mellette. Könnyelműen ajkunkra ne vegyük. Viszont lehet a legnemesebb transzilvánista, ki már rég nem él hegyeink között. Mert benne a *vér erdélyisége* lüktet. S ha nem ennek a bennrejlő értéknek köszönne az erdélyi írásművészet a „rekordot jelentő példányszámot, melyet a magyar könyvfogyasztásban ért el”, – akkor ez csak kitűnő üzletet, de nem egyzersmind irodalmat is jelentene. Mert a *ma* könyve még nem feltétlenül *időátálló* érték is, és a legdivatosabb még nem a legértékesebb.

Az egyetemes magyar szellemi élet közösségében csak ezek az utóbbiak lehetnek az *egészben* feloldva új értéket fejlesztő és ihlető hatékony elemek.